

**Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
onsdag den 9. januar 1963 kl. 10**

Møtet ble ledet av formannen, F i n n M o e .

Til stede var: Bondevik, Kjøs, Langhelle, Langlo, Finn Moe, Jakob Pettersen, Røiseland, Rakel Seweriin, Ingvaldsen, Hambro (for Bergesen), Leirfall (for Borgen), Borten, Dahl, Hareide, Hegna, Hønsvald, John Lyng.

Av Regjeringens medlemmer var til stede utenriksminister Halvard Lange.

Følgende embetsmenn ble gitt adgang til møtet: Ekspedisjonssjef Georg Kristiansen og konsulentene Kjeld Vibe og Per Ravne, alle Utenriksdepartementet.

Formannen: Siden dette er det første møte i 1963, skal jeg få lov til å ønske medlemmene vel møtt og et godt nytt år.

Vi har bedt utenriksministeren komme til stede her for å redegjøre for et spørsmål som jo drøftes meget mann og mann imellom og i pressen både her hjemme og internasjonalt, nemlig *situasjonen i Kongo*. Jeg gir ordet til utenriksministeren.

Utenriksminister Lange: FN's aksjon i Kongo har jo nå pågått i 2 ½ år. Den ble satt i verk i sin tid av Sikkerhetsrådet, etter at Kongos konstitusjonelle myndigheter president Kasavubu og daværende statsminister Lumumba hadde henvendt seg til FN og bedt om assistanse fra verdensorganisasjonen. Og gjennom alle de måneder som har gått siden har Generalsekretæren, først generalsekretær Hammarskjöld og siden den nåværende generalsekretær U Thant, handlet på grunnlag av et mandat som de har fått fra Sikkerhetsrådet. Dette mandat har ganske visst gjennomgått en utvikling og vært gjenstand for modifikasjoner i lys av situasjonen som den har forandret seg, men Generalsekretæren har hele tiden handlet på grunnlag av et slikt mandat.

Jeg skal ikke i dette møte gå inn på hele denne utviklingen og heller ikke på forhistorien, den belgiske koloniadministrasjon og dens nærmest panikkartede avvikling, men det er et par hovedpunkter som jeg tror det er nødvendig å fastholde som bakgrunn for det som er skjedd i de siste ukene og som jeg skal konsentrere meg om i denne redegjøring.

Da Belgia, hvis jeg ikke husker feil, besluttet å forandre en 30-årsplan for å forberede Belgisk Kongo for selvstendighet til en 6-månedersplan, ble der i løpet av de seks månedene i samarbeid med representanter for alle Kongos provinser, og dermed også for de viktigste stammene i Kongo, utarbeidet en forfatning som tok sikte på å skape en enhetsstat av det tidligere koloniområdet, og denne forfatningen ble før uavhengigheten ble proklamert, godkjent av representanter for samtlige av de provinser som var representert under denne forberedende forfatningskonferansen i Brussel, altså også godkjent av Katangas representant. Men allerede i de første dagene av den nye Kongo-republikkens eksistens viste det seg jo at Tshombe, som gikk seirrik ut av – hva skal vi si? – dragkampen om hvem som skulle ha ledelsen i

provinsen Katanga, fra første stund brøt ut, forsøkte å etablere Katanga som en selvstendig stat og søkte den anerkjent som sådan av medlemsstatene i De forente nasjoner, men forgjeves. Ikke en eneste av FN's medlemsstater og heller ingen andre stater har anerkjent Katanga som selvstendig stat.

Jeg tror det er nødvendig å fastholde dette, fordi FN's Sikkerhetsråd har gitt Generalsekretæren mandat til å hjelpe den kongolesiske regjering, sentralregjeringen, med å gjennomføre Kongos enhetsstatsforfatning, og på grunnlag av denne enhetsstatsforfatning å opprettholde ro og orden, hindre borgerkrig og – og det er vel det primære – å hindre intervensjon utenfra i den ustabile situasjon i den nye staten.

Når vi skal drøfte situasjonen som den fortøner seg etter hendingene i de siste ukene, er det naturlig å ta utgangspunkt i det forslaget til forsoning mellom sentralregjeringen i Leopoldville og Katanga-myndighetene som generalsekretær U Thant la fram den 20. august i fjor. Forslaget bygger i det vesentlige på et utkast som De forente stater tidligere samme måned hadde lagt fram for Generalsekretæren. Planen er blitt kjent som Forsoningsplanen og inneholder følgende hovedpunkter:

1. Det skal utarbeides en føderal konstitusjon for Kongo. –
Altså man bøyer av for den katangesiske motstanden og slår inn på en ny forfatningsmessig konstruksjon, en føderal konstitusjon istedenfor en enhetskonstitusjon.
2. Skatteinntekter og tilgangen på utenlandsk valuta skal deles mellom sentralregjeringen og provinsmyndighetene.
3. Det skal utarbeides planer for et enhetlig pengevesen. –
Som et ledd i sine selvstendighetsbestrebelse har Katangas myndigheter jo etablert en egen valuta, et eget system for Katanga, forskjellig fra Kongos myntsystem for øvrig.
4. Alle militære, para-militære og gendarmerienheter i Kongo skal forenes og integreres og skal avlegge lojalitetsløfte til sentralregjeringen.
5. Alle provinsrepresentanter utenfor Kongo og diplomatiske og konsulære representanter som ikke tjenestgjør med sentralregjeringens tillatelse skal trekkes tilbake. –
Dette retter seg alt sammen bare mot Katanga, det er ikke noen annen provins som har forsøkt seg med å opprette et eget diplomati eller konsulatvesen i utlandet.
6. Det skal proklameres alminnelig amnesti.
7. Sentralregjeringen skal treffe tiltak som gjør det mulig for alle politiske og provinsgrupper å delta i det politiske liv. –
Det er de sju hovedpunktene i det som er kjent som Forsoningsplanen. Men i tillegg til denne Forsoningsplanen ble det så utarbeidet en aksjonsplan som er delt i fire faser.

Første fase gir en generell oversikt over de tiltak som straks må settes ut i livet så snart som og for så vidt som Forsoningsplanen blir godkjent av de to hovedparter, sentralregjeringen og Katanga-regjeringen. Det sies bl.a. i denne redegjørelsen for første fase at De forente stater vil overveie å gi militært materiell til sentralregjeringen gjennom De forente nasjoner. – FN har konsekvent avslått å ta imot militært personell, men ikke militært materiell fra noen av de faste medlemmer av Sikkerhetsrådet. Det heter videre i denne første fase at så snart det er oppnådd enighet om kontroll med benyttelsen av fremmed valuta, vil De forente stater stille ytterligere hjelp til rådighet for sentralregjeringen. – Det er vel da tenkt på hjelp til å løse de økonomiske problemene. – Videre heter det at sentralregjeringen vil invitere representanter for det opprinnelig belgiske, men nå sterkt internasjonale og i hovedsak belgisk/britiske grubeselskapet Union Minière du Haut-Katanga, til å diskutere spørsmål av felles interesse. Samtidig vil De forente nasjoner innby den belgiske regjering og Union Minière til å diskutere hvordan belgiske statsborgere og grubeselskapets anlegg i Katanga skal kunne bli effektivt beskyttet. – Det vises videre i denne første del av Aksjonsplanen til at FN's resolusjoner fra sommeren 1960 og fram til i dag gir FN-styrkene rett til fritt å bevege seg i hele Kongo.

De neste fasene i denne såkalte Aksjonsplanen gjelder så det tilfelle at Forsoningsplanen ikke blir godkjent eller etterlevd.

Annen fase forutsetter at alle belgiske teknikere skal trekkes tilbake, at der skal etableres blokade av post og telekommunikasjoner og lufttrafikk, og blokade av eksport og import til og fra Katanga.

Den tredje fase er at dersom Katangas myndigheter ikke aksepterer Forsoningsplanen, vil sentralregjeringen anmode alle interesserte regjeringer om å forby slik import av katangesisk kobber og kobolt som sentralregjeringen ikke har gitt eksporttillatelsen for.

Og i den fjerde fase er det forutsatt konsultasjoner mellom FN's medlemsland om ytterligere tiltak, hvis tiltakene i de foregående faser ikke bringer de katangesiske myndigheter til å akseptere Forsoningsplanen.

Både Generalsekretærens forsoningsplan i de sju punktene, og det saklige innhold, men ikke den detaljerte utforming, av Aksjonsplanen var godkjent av De forente stater, av Storbritannia og av Belgia før de ble lagt fram for sentralregjeringen i Leopoldville og for myndighetene i Katanga 20. august i fjor. Samtidig oppfordret generalsekretær U Thant pr. brev samtlige medlemsland i De forente nasjoner til å støtte opp om planen som helhet – Forsoningsplanen og Aksjonsplanen.

Norge ga, som det vil være kjent, i en erklæring overfor generalsekretær U Thant i august i fjor full støtte til denne planen og meddelte dette direkte til den amerikanske, den britiske og den belgiske regjering.

I Kongo gikk det slik at statsminister Adoula på vegne av sentralregjeringen omgående aksepterte planen. Tshombe, som fikk en frist på 10 dager til å akseptere, godtok den innen utløpet av denne fristen. Etter at han hadde godkjent planen, syntes det som han var blitt styrket i sin tro på at han skulle greie å bevare sin handlefrihet og slippe å innordne seg under sentralregjeringen hvis han bare greide å

forhale hele spørsmålet om gjennomføring av den Forsoningsplanen som han i prinsippet hadde godkjent. Formodentlig mente han at tiden arbeidet for ham, dels fordi det var kjent for all verden at FN var inne i en alvorlig finansiell krise som følge av hele Kongo-aksjonen, en krise som kunne tvinge organisasjonen til å avvikle hele aksjonen. Men dessuten har det ganske sikkert spilt inn for Tshombe at nettopp den langvarige konflikten med Katanga og visse vanskeligheter i andre av provinsene hvor det jo også har pågått kamper, i Kasai spesielt, hadde svekket regjeringen Adoulas prestisje meget sterkt, og at det derfor fra Tshombes synspunkt kunne være håp om at der ville oppstå en så alvorlig krise i Leopoldville at sentralregjeringen ikke ville ha noen muligheter for å hevde seg overfor Katanga. Og at den politiske krise i Leopoldville for så vidt er i emning, om ikke i full utfoldelse, det fremgår jo blant annet av at for ganske kort tid siden ble nasjonalforsamlingen i Leopoldville sendt hjem for tre måneder, hvis jeg ikke husker feil, for at regjeringen i hvert fall kunne arbeide videre uten at det ble helt åpenbart at den ikke hadde nasjonalforsamlingens tillit.

Samtidig med at han slo inn på denne forhalingstaktikken – eller ikke slo inn på, men fortsatte sin forhalingspolitikk, for det har jo vært hans taktikk hele tiden – var det også tydelig at Tshombe styrket det katangesiske gendarmeri, og at trass i alle vedtak i Sikkerhetsrådet, nye leiesoldater kom til Katanga i et ikke ubetydelig antall.

Generalsekretæren kom i november måned, etter at han var valgt til en regulær periode, til det resultat at han måtte sette aksjonsplanen i verk, fordi Tshombe, til tross for sin aksept av Forsoningsplanen førte denne forhalingstaktikken og i det hele tatt gled unna hver gang det var spørsmål om samarbeid med sentralregjeringen for å finne en løsning på krisen i Kongo. Men før Generalsekretæren gjorde vedtak om å sette i verk Aksjonsplanen, fant han det nødvendig som svar på den forsterkning av Katanga-gendarmeriet som Tshombe hadde gjennomført, å forsterke FN's vaktstyrker i Katanga. Dette var altså i november måned, og da har det sikkert også spilt inn at den indiske regjering som følge av grensekonflikten med China, så tidlig som den 7. november hadde gitt et første varsel om at det kunne bli nødvendig å trekke tilbake de indiske kontingenter fra FN-styrkene i Kongo – og inderne utgjør tallmessig hovedtyngden av Kongo-styrkene i øyeblikket. Denne forsterkningen av vaktstyrken spesielt i Katanga som da foregikk i det vesentlige ved at enheter av FN-styrkene som hadde vært stasjonert andre steder ble konsentrert på de steder i Katanga hvor FN hadde kunnet etablere seg, hvor altså den katangesiske motstanden ikke hadde hindret det, ble foretatt, ikke for å innlede noen aksjon mot Katangamyndighetene, heller ikke for å søke noen militær løsning på problemene, men som en preventiv rådgjerd for å hindre at Tshombe skulle bli fristet til å søke en løsning gjennom en militær aksjon mot FN-styrkene for å jage dem ut av Katanga.

Det var i denne situasjon, under utbyggingen av FN-styrkene i Katanga, at Norge fikk anmodning om å stille et luftvern batteri til disposisjon for FN. Samtidig fikk også en rekke andre land, bl.a. De forente stater og Sverige, anmodning om å

stille, for Amerikas vedkommende materiell, for Sveriges vedkommende både materiell og ytterligere troppestyrker, til disposisjon for Kongostyrken.

Og så, etter at alt dette var foretatt, underrettet Generalsekretæren den 10. desember i fjor Tshombe om at det var hans hensikt å forsøke å hjelpe til med å fremskynne en nasjonal forsoning på grunnlag av Forsoningsplanen gjennom å sette i verk Aksjonsplanen og de skritt innenfor den som det måtte vise seg nødvendig å ta. I brevet av 10. desember hvor Generalsekretæren meddeler dette til Tshombe, forsikrer han at FN-styrken er en fredsstyrke som strengt holder seg til det mandat den har fått av Sikkerhetsrådet. FN-styrken vil ikke ta militært initiativ, våpen vil den bare bruke til defensive formål. Men, heter det i brevet, skulle styrken bli angrepet, vil den bruke sine våpen og treffe de beskyttelsestiltak som måtte ansees nødvendige for å avverge at angrepet ble gjentatt.

I samsvar med Aksjonsplanen sendte så statsminister Adoula på vegne av sentralregjeringen dagen etter, den 11. desember, brev til 17 land, deriblant Sverige og Danmark, men ikke til Norge – det henger etter all sannsynlighet sammen med at Sverige og Danmark har fast diplomatisk representasjon i Leopoldville, mens Norge ikke har det, og han sendte brev til de land som har diplomatisk representasjon i Leopoldville – med anmodning om å stanse importen av kobber og kobolt fra Katanga. Altså, et av de skritt som var forutsatt i Aksjonsplanen blir av sentralregjeringen forsøkt satt i verk. Gjennom et brev som ble sendt ut 17. desember ga så Generalsekretæren sin støtte til denne anmodningen fra statsminister Adoula. Etter det vi vet har Sveriges regjering svart positivt på denne oppfordringen om å stanse kjøp og import av kobber og kobolt, mens Storbritannias og Belgias svar er helt uforpliktende. Så vidt jeg kan se har vi ikke noen opplysninger om hvorledes Danmark har svart, hvis de har svart.

Så fem dager senere, den 22. desember, åpnet Katanga-gendarmeriet ild mot FN-styrkene i Katanga, spesielt i Elisabethville-området, og blokkerte veiene og satte opp veisperringer. Ilden fra gendarmeriet fortsatte julekvelden og tiltok så kraftig den 28. desember. Det varte lenge før FN-styrkene besvarte ilden, men det skjedde etter at angrepet var gjentatt den 28. desember.

I en erklæring som ble sendt ut nyttårskvelden sa Generalsekretæren at FN-styrkene i det lengste hadde unnlatt å besvare ilden, men nå var blitt tvunget til det i selvforsvar. I denne erklæringen nyttårskvelden heter det videre at Tshombe om morgenen den 28. desember skulle ha forsøkt å få stoppet skytingen, men ikke hadde greid det, fordi gendarmeriet ikke lenger lystret ordre, og da hadde Tshombe sagt seg enig i at veisperringene og de katangesiske skytestillingene som hindret FN's bevegelsesfrihet skulle fjernes, men denne siste erklæringen var han ikke villig til å gi skriftlig.

Så er det litt uklart hva som skjedde, men så vidt man nå kan se, forlot Tshombe samme dag, altså 28. desember, Elisabethville, etter at de fleste av hans regjeringsmedlemmer allerede tidligere hadde forlatt byen.

Det som ble gjort fra FN-styrkenes side 28. desember var at de satte i verk tiltak for å fjerne veisperringer og skytestillinger og for å beskytte sin egen sikkerhet og bevegelsesfrihet. Dette foregikk under kamp med gendarmeriet, men hele

operasjonen var sluttført 30. desember. Da var situasjonen den at gendarmeriet var drevet tilbake fra Elisabethville og fra byens omgivelser, og at FN-styrkene også var rykket inn i nabobyen Kipushi. Videre hadde de sikret seg full kontroll over byen Kamina, som ligger like ved FN's viktigste militære base i Katanga, nemlig Kamina-basen.

Under tidligere kamphandlinger hadde det forekommet angrep fra katangesiske flystyrker mot FN-styrkene, og for å hindre at det skulle gjenta seg, angrep FN-fly den 29. og den 30. desember den militære flyplass i Kolwezi, som viste seg å være det sted som Tshombe og hans regjering hadde flyktet til.

Den 3. januar rykket så FN-styrkene inn i industribyen Jadotville. Der ser det ut til å ha vært et manglende samband mellom den militære ledelse av FN-styrkene i Katanga og Generalsekretariatet i New York, for Generalsekretæren hadde gitt ordre om at FN-styrkene skulle stanse og ikke rykke inn i Jadotville før det hadde vært gjort en ny henvendelse til Tshombe. Den ordren er tydeligvis ikke nådd fram. Den etiopiske generalen som hadde ledelsen av FN-styrkene i felten, har gitt sin unnskyldning til Generalsekretæren for at han har rykket fram uten å ha uttrykkelig ordre i aksjonsøyeblikket.

For øyeblikket er da situasjonen den at den siste av de større byene hvor der er viktige industrianlegg, Kolwezi, fremdeles er i Tshombes og hans gendarmeris hender, og det som er igjen av det katangesiske gendarmeri, befinner seg nå i den byen. Det er nemlig skjedd det under disse begivenhetene, at gendarmeriet stort sett er smeltet bort. De har gått tilbake til sine landsbyer, forsvunnet i jungelen, bortsett fra noen relativt få – det er vel i størrelsesorden 1 000 mann, så vidt jeg vet – som ennå er en organisert enhet i Kolwezi, og hvor der er en ramme av utenlandske leiesoldater. Det fremgår av opplysninger som jeg har direkte fra Kongo – jeg har en sønn som er i FN-styrken der, i etterretningsavdelingen – at i det øyeblikk de hvite leiesoldatene slutter å kjempe, eksisterer der ikke noe katangesisk gendarmeri lenger. Det er dem som holder det hele sammen, og i det øyeblikk de faller fra, er der ikke noe mer igjen.

Etter at dette var skjedd, at FN-styrkene var rykket inn i Jadotville i strid med den ordre som var gitt fra FN's sekretariat, sendte så Generalsekretæren sin hovedmann for hele Kongo-aksjonen, visegeneralsekretær Ralph Bunche, til Kongo, bl.a. for å undersøke hvordan det forholdt seg med dette manglende samband, men dessuten for å skaffe seg et førstehånds inntrykk av situasjonen i sin helhet.

I sin erklæring av 31. desember, nyttårskvelden, presiserer Generalsekretæren at FN er i Kongo for å hjelpe sentralregjeringen med å sikre tilbaketrekningen av ikke-kongolesisk militærpersonell – det er uttrykkelig mandat i flere av resolusjonene for det – og for å opprettholde fred og orden i Kongo. Han fastslo på nytt at FN aldri har tatt initiativ til maktbruk i Katanga eller andre steder. Han erklærte videre at styrkene ikke er der for, og ikke blir brukt til, å oppnå en politisk løsning, hverken i Katanga eller i andre provinser. Erklæringen fortsetter med å uttrykke håpet om at Forsoningsplanen så raskt må kunne settes ut i livet, og at FN håper på og forsøker på å finne fram til en løsning uten ytterligere bruk av våpen.

Men han understreker til slutt at FN-styrken vil være forberedt på enhver eventualitet, og at den ikke på nytt vil finne seg i å bli angrepet uten å gi raskt og skarpt svar på slike angrep. Erklæringen slutter med at FN snarest må komme dithen at man kan redusere FN's militære styrker i Kongo og i stigende utstrekning øke den tekniske hjelpen til det kongolesiske folk, istedenfor å bruke FN's ressurser til militære politiformål.

I de siste dagene, altså siden 3. januar, da Jadotville ble tatt, har det vært stille i Katanga, men situasjonen er meget langt fra klar.

Det norske FN-personellet som for øyeblikket befinner seg i Kongo – det er alt i alt et sted mellom 150 og 200 mann, jeg har ikke det nøyaktige tall, fordi det har vært en viss oppbygging som forberedelse til dette luftvern batteriet – består i det vesentlige av stabs- og administrasjonspersonell, og det har ikke vært innblandet i stridighetene, bortsett fra at et helikopter som ble ført av den norske løytnant Heistein ble skutt ned julaften, og en inder som var om bord ble såret og døde siden som følge av såret fordi samtlige, inklusive også løytnant Heistein, da de var tvunget ned, ble ganske alvorlig mishandlet av det katangesiske gendarmen.

Med hensyn til det norske luftvern batteriet som vi nå er i ferd med å sende til Kongo, er det en rent stasjonær forsvarsenhet som skal operere innenfor Kamina-basen, hvor det ikke har vært kamper og hvor FN hele tiden har hatt full kontroll. Men bakgrunnen for anmodningen om å sende den ned var at det forelå opplysninger om at Tshombe hadde bygd opp sine flystyrker, hadde skaffet seg moderne jetfly i et ganske betydelig eller i hvert fall ikke ubetydelig antall.

Det er i og for seg ganske naturlig i en så alvorlig situasjon som den som er oppstått i Kongo, at det har vært reist spørsmål om Generalsekretæren virkelig har hatt mandat til å handle som han har gjort i de siste ukene. Som jeg alt har vært inne på, er Generalsekretærens mandat i Kongo utformet i de resolusjoner som Sikkerhetsrådet har vedtatt. Og ifølge disse resolusjonene, som må sees som en helhet, fordi – som jeg har sagt – mandatet er blitt videre utformet i lys av utviklingens gang, har Generalsekretæren uttrykkelig fullmakt til å anvende makt i selvforsvar "for å hindre borgerkrig og for å fjerne alt fremmed militært og paramilitært personell og fremmede politiske rådgivere som ikke er under FN's kommando, og alle leiesoldater."

Videre er det, ifølge Sikkerhetsrådets vedtak, FN's oppgave å bevare Kongo-republikkens territoriale integritet og politiske uavhengighet. Videre har FN-styrken fått som oppgave å hjelpe den kongolesiske sentralregjering med å opprettholde ro og orden i hele landet, altså inklusive Katanga. Dette siste er definert i Sikkerhetsrådets resolusjoner av 21. februar og 24. november 1961. Resolusjonen av 24. november 1961 er vel den siste i rekken av disse sikkerhetsrådsresolusjonene som definerer mandatet.

For at FN-styrkene skal kunne gjennomføre sin oppgave, har de fått en uttrykkelig rett til full bevegelsesfrihet overalt i Kongo – altså også i Katanga – for å utføre det oppdrag som de har ifølge Sikkerhetsrådets resolusjoner. Denne retten til full bevegelsesfrihet er ved flere anledninger blitt akseptert av Tshombe i ord, men den er inntil det aller siste, og blir fremdeles, hindret i gjerning. I sin siste

resolusjon, den av 24. november 1961, fordømmer Sikkerhetsrådet Katanga-regjeringens virksomhet, erklærer den i strid med Kongos foreløpige grunnlov og med Sikkerhetsrådets tidligere vedtak, og det heter at Sikkerhetsrådet har krevd at Katangaregjeringen omgående skulle innstille denne virksomheten som er i strid med grunnloven og med Sikkerhetsrådets vedtak. Det heter i denne resolusjonen av november 1961 at Kongo er blitt opptatt som medlem av FN som en helhet, og at Katanga-provinsen ikke er anerkjent som selvstendig enhet av noe land.

De stridigheter som har pågått i Katanga siden 22. desember, oppsto etter at gendarmeriet hadde oppført veisperringer som hindret FN-styrkenes bevegelsesfrihet, og etter at gendarmeriet deretter åpnet ild mot styrkene og bl.a. som nevnt skjøt ned et helikopter ført av en norsk flyløytnant. Først etter noen tid besvarte FN-styrkene ilden i selvforsvar, og de operasjoner som siden har pågått, har pågått for å gjennomføre det uttrykkelige mandat Sikkerhetsrådet har gitt om å gjenopprette ro og ordnede forhold, og de har pågått for å hindre at gendarmeriet ble satt i stand til å gå til nye angrep, og for å sikre FN-styrken full bevegelsesfrihet over hele landet, som den er berettiget til etter FN's vedtak, men som Tshombe, trass i sin prinsipielle godtaking, med makt har hindret den i å skaffe seg.

Som følge av aktiv motstand fra Katanga-gendarmeriets side har FN-styrkene tidligere ikke vært i stand til å stasjonere styrker i Jadotville, hvor de nå er rykket inn, i Kolwezi, hvor de fremdeles ikke står, og i grensebyene mot Nord-Rhodesia og Angola, hvor de heller ikke befinner seg i dag – og disse grensebyene er helt vitale hvis det skal være mulig å få kontroll med strømmen av leiesoldater til Katanga, for de kommer dels fra, eller i hvert fall gjennom, Rhodesia og Angola.

Jeg tror det kan slås fast at de mottiltak FN har truffet, er i fullt samsvar med den oppgave styrken har fått seg tildelt, og det synes meg derfor lite rimelig å klandre FN for å handle effektivt etter en nøye utarbeidet forsvarsplan.

Når Generalsekretæren ønsket å stanse framrykningen før Jadotville ble tatt, og når han ennå ikke har latt foreta noen ytterligere framrykning mot Kolwezi og mot grensebyene, så er det, ifølge en melding fra vår FN-delegasjon, ut fra det syn at FN så sant det overhodet er mulig, må søke en løsning ved fredelige midler og bare i ytterste nødsfall bruke makt. Det gjør seg også gjeldende frykt for at en videre framrykning vil kunne føre til mottiltak fra gendarmeriets side mot gruveselskapet Union Minières anlegg, slik at den økonomiske virksomhet som skal danne det økonomiske grunnlaget for et forent Kongo, får et grunnstøt. Særlig fra Belgia, som i det siste året har samarbeidet fullt ut med Generalsekretæren, er det gitt uttrykk for bekymring over at Union Minières anlegg kan bli ødelagt av ukontrollerte gendarmeri-enheter, men Belgia har ikke motsatt seg Generalsekretærens bestrebelser for å få situasjonen i hele Katanga under kontroll. Og ifølge opplysninger som jeg tror det er all grunn til å stole på, som har stått i pressen, bl.a. i britisk presse, har Union Minière selv i de siste ukene, særlig etter Tshombes flukt fra Elisabethville, og de tydelige oppløsningstendensene innenfor gendarmeriet, søkt samarbeid med De forente nasjoner og med FN-styrkene for om mulig å redde gruveanleggene fra sabotasjehandling – altså aktivt gått stikk imot Tshombes proklamerte politikk om "den brente jords taktikk."

Jeg tror derfor vi kan slå fast at den linje som generalsekretær U Thant følger i Kongo, har full støtte av De forente stater, av Belgia og av samtlige andre medlemsland i De forente nasjoner, med unntak av Storbritannia og Frankrike, og vel også for så vidt under full passivitet fra Østblokkens side. Storbritannia, som aksepterte Forsoningsplanen og Aksjonsplanen før de ble gjort kjent, ønsker nå at FN skal gjenoppta forhandlingene med Tshombe på samme basis som tidligere. Men Generalsekretæren har etter de mange og bitre erfaringer han har gjort, erklært at slike forhandlinger, som han i og for seg er villig til å ta, nå bare kan gjelde nærmere drøftelse om iverksetting av Forsoningsplanen, en plan som Tshombe uttrykkelig har akseptert allerede.

Ifølge pressemeldinger har sentralregjeringen med statsminister Adoula lagt fram en plan for Katangas gjenforening med resten av Kongo på grunnlag av Forsoningsplanen, og denne sentralregjeringens plan går i hovedpunkter ut på følgende: 1) at et administrasjonsråd, utnevnt av sentralregjeringen, skal overta administrasjonen av Katanga midlertidig. – Dette er altså etter at Tshombe var rømt fra Elisabethville. – 2) At gendarmeriet skal gå opp i Kongos militære styrker. 3) At den lovgivning som gjelder i Kongo for øvrig, også skal gjelde i Katanga. 4) At det kongolesiske pengesråd skal overta Katangas nasjonalbank. 5) At den særlige katangesiske myntenhet skal inndras og at der skal opprettes et enhetlig pengevesen. 6) At Det internasjonale pengefond skal bistå sentralregjeringen med å gjennomføre denne pengereformen.

Det har i de siste dagene i to presseerklæringer fra Generalsekretærens side vært presisert at hans politikk nå er å utvirke at Tshombe virkelig lever opp til de erklæringer som han gjentatte ganger har gitt om at han er villig til å gjennomføre Forsoningsplanen.

De siste nyhetene som foreligger i dag, går ut på at Tshombe og et av hans regjeringsmedlemmer er vendt tilbake til Elisabethville, og det foreligger en helt ubekreftet melding om at Tshombe gjennom en radiostasjon som kaller seg "Free Katanga", skal ha sagt at han ikke opprettholder sin ordre om å gjennomføre "den brente jords taktikk" – men det er altså foreløpig helt ubekreftet. Situasjonen er i øyeblikket altså meget uklar med hensyn til om det vil lykkes FN-styrkene i samarbeid med Union Minière – som det nå ser ut til å skje – og med støtte av de belgiske representanter som ennå befinner seg i Katanga, å hindre at de anlegg som Union Minière ennå har intakte, og særlig at også kraftforsyningsanleggene for hele Syd-Katanga, skal bli ødelagt ved at sabotasjehandling delvis som følge av den rene oppløsning av gendarmeriet, men også som følge av at Tshombe for en ukes tid siden, eller vel så det, sendte ut denne parolen om å gjennomføre den brente jords taktikk.

For å sammenfatte, så kan det vel sies at De forente nasjoner kom til Kongo etter anmodning av de kongolesiske konstitusjonelle myndigheter for å hjelpe landet i den vanskelige situasjon som oppsto etter den raske belgiske tilbaketrekning. De kom til Kongo for å hjelpe til å legge forholdene til rette for et ordnet samfunnsnivå i hele Kongo. Og endelig, og ikke minst: De kom til Kongo for å hindre at landet skulle bli skueplassen for en stormaktskonflikt. Gjennom de 2 ½ år som er gått, har

FN satt hele sin prestisje og autoritet inn for å løse denne oppgaven, og FN kan for sin egen skyld ikke tillate at situasjonen glir tilbake til den som har hersket i de siste årene, uten at det vil få katastrofale følger, ikke bare for Kongo, men også for FN som organisasjon.

Det er på det rene etter den holdning som et stort antall av medlemslandene har hatt, at FN i øyeblikket ikke har midler til å opprettholde sitt nærvær i Kongo, i det nåværende omfang i hvert fall, mer enn noen forholdsvis få måneder til. Dersom det ikke blir funnet en løsning noenlunde snart, risikerer man derfor at De forente nasjoner må trekke seg ut, og dermed i handling erklære at Kongo-aksjonen ikke har ført fram. Og enhver kan jo tenke seg hvilke konsekvenser *det* kunne få for hele organisasjonens framtid. For Kongo vil det, dersom det ikke nå lykkes å få løst Katanga-spørsmålet, ikke være mulig å oppnå politisk og økonomisk stabilitet, og landet vil etter all sannsynlighet igjen bli trukket inn i den kalde krigen mellom Sovjetblokken og Vestmaktene, og hvis FN har måttet erklære seg ute av stand til å fortsette sin aksjon i Kongo, da vil det ikke lenger være noen mulighet for å henvise saken til FN.

Det er dette som er bakgrunnen for Generalsekretærens ønske om nå å få gjennomført snarest mulig den forsoningsplan som ble godtatt av begge parter i Kongo i august måned i fjor. Men det er vel også dette perspektivet – mulighetene for et fullstendig sammenbrudd for FN – som er den reelle bakgrunn for Tshombes obstruksjons- og forhalingstaktikk gjennom hele denne perioden i høst og nå i vinter.

For Norges vedkommende er situasjonen den at vi har gitt vår aktive støtte til Generalsekretæren i alle faser av Kongo-krisens utvikling, og jeg kan ikke se at den nåværende situasjon gir noen grunn til endring i vårt standpunkt. Derfor er det Regjeringens hensikt at vi fortsatt skal gjøre vårt til at Generalsekretæren kan oppnå en snarlig løsning på grunnlag av den forsoningsplan som alle parter – både de to partier i Kongo og de tre makter som i første rekke har gått aktivt inn: De forente stater, Belgia og Storbritannia – har godtatt.

Formannen: Jeg skal takke utenriksministeren for denne utførlige redegjørelse for bakgrunnen for situasjonen i Kongo, og høre om det er noen som forlanger ordet eller har noen spørsmål.

Ingvaldsen: Det var en meget interessant redegjørelse, men jeg må jo si at situasjonen ser temmelig broket ut. Jeg har det inntrykk at en av hovedvanskelighetene her er, som også utenriksministeren sa, at belgierne trakk seg så raskt ut. Nå har jeg det inntrykk av en del samtaler med belgiere, at de nærmest ble trykket ut, og det var jo egentlig mot deres vilje at det gikk så fort, men det ble reist en sånn opinion mot det såkalte kolonistyret at de trakk seg ut. Etter at de har trukket seg ut, er det vel blitt nesten kaotiske forhold i Katanga, og produksjonen, som i all fall på enkelte områder var kommet godt i gang, er vel nå stoppet opp på grunn av disse krigshandlingene og fordi belgierne er trukket ut – jeg fikk høre at det var nesten 100 000 belgiere som hadde måttet reise.

Jeg fikk det inntrykk av disse samtalene at etter belgisk oppfatning ville det ikke bli ro i Katanga før belgierne kom tilbake. De som har overtatt etter dem, og særlig de innfødte selv, er ute av stand til å skape ro og orden, og de amerikanske og svenske troppene har så store språkvanskeligheter at det i all fall etter belgisk oppfatning ikke var noen mulighet for å få gjenopprettet ro og orden hvis ikke belgierne kom tilbake. De mente også at hvis det ikke skjedde innen temmelig kort tid, lot det seg ikke gjennomføre i det hele tatt. Jeg hadde lyst til å høre om dette spørsmål er tatt opp, for det er vel ikke tvil om at det er Kongos innpassing i hele dette området og den politiske ordning som er vanskeligheten.

Jeg er også helt enig med utenriksministeren når han nevner at man er redd for at grubeanleggene og det hele skal bli ødelagt, de er også delvis ødelagt, etter hva jeg har forstått. Hvis man ikke får gjenopprettet orden og produksjon i Katanga, er det vel nokså vanskelig å få noe økonomisk grunnlag for noen orden der i det hele tatt.

Så var det et annet spørsmål. Det er av en litt annen art. I forbindelse med dette luftvern batteriet som vi skal ha stasjonert i Kamina-basen – det skal vesentlig være der – opplyste utenriksministeren at Tshombe hadde skaffet seg moderne jetfly i ikke ubetydelig antall. Det er nytt for meg. Da saken var oppe her, ble det opplyst at det bare var gammeldagse og langsomtgående og nokså ufarlige fly Tshombe disponerte. Hvis han virkelig har jetfly, begynner det å bli farlig, og da er vel ikke egentlig vårt batteri noe særlig egnet for oppgaven.

Utenriksminister Lange: Med hensyn til hva som er belgisk oppfatning, så er situasjonen den at det er meget ulike oppfatninger i Belgia. Den tidligere belgiske regjering, som ble avløst av den nåværende regjering vel tidlig i 1961, var motstander av FN's aksjon på mange vesentlige punkter. Den nåværende belgiske regjering, representert ved utenriksminister Paul Henri Spaak, har samarbeidet fullt ut med FN, har godtatt både forsoningsplanen og aksjonsplanen, og har gjennom sin representant på stedet forsøkt å påvirke Tshombe helt konsekvent i retning av samarbeid med sentralregjeringen på grunnlag av den opprinnelige kongolesiske forfatning slik den nå er foreslått modifisert gjennom forsoningsplanen. For oss, som medlemmer av De forente nasjoner, er det jo den belgiske regjering og dens politikk vi må holde oss til som uttrykk for belgisk oppfatning av situasjonen i Kongo.

Belgierne var jo med å utarbeide enhetsforfatningen for Kongo. Den ble satt i pennen av belgiske jurister, fordi det ikke fantes kongolesiske jurister som kunne utføre et slikt arbeid. Noe av det som vel er kjernen i hele problemkomplekset, er at belgierne hadde arbeidet etter så langsiktige planer at det ikke fantes kadre av landets egne innbyggere da urolighetene brøt ut umiddelbart etter frigjøringen og først og fremst da opprøret innenfor de nasjonale sikkerhetsstyrker førte til en rekke overgrep mot belgiske statsborgere og dermed til en panikkartet flukt av belgiske statsborgere. Det førte så faktisk til at det vesentlige av det som fantes både av offentlig administrasjon, av helsevesen og av økonomisk aktivitet utenom Katanga, gikk mer eller mindre i oppløsning. Situasjonen i dag er jo den at i resten av Kongo

er den økonomiske aktivitet og forsynings situasjonen enda langt, langt vanskeligere enn den er i Katanga, hvor det jo trass i alt har vært mulig for Union Minière å opprettholde sin produksjon – ikke på det tidligere nivå, men allikevel på et nivå som har gitt Tshombe, som hittil har innkassert alle skatter og avgifter og disponert all valuta fra denne store økonomiske virksomheten, muligheter for å skaffe seg leiesoldater og for å utstyre leiesoldatene og gendarmeriet mer og mer med moderne våpen.

Med hensyn til situasjonen hvor det gjelder flyvåpnet, så har FN-styrkene gjennom de aksjoner som de foretok etter at de var blitt utsatt for flyangrep, allerede ødelagt en betydelig del av Tshombes flystyrker, og selv om det er kommet til Katanga-styrkene et ikke ubetydelig antall moderne fly, så er det vel fremdeles i hovedsak propellfly som Tshombe disponerer. Men det er ganske klart at skal det bli en løsning i Kongo som gjør mulig gjenoppbyggingen av et noenlunde effektivt administrasjonsapparat og en noenlunde normal økonomisk virksomhet i landet, så må først denne striden med Katanga være løst, for det er Katanga som er den eneste del av Kongo som har noe økonomisk overskudd i det hele tatt, og det er ved en deling av inntektene av grubedriften, altså av skatteinntektene ved grubedriften og valutainntektene som skaffes gjennom salget av grubeproduktene, at Kongo som helhet, den kongolseiske stat, vil få det første grunnlag for en selvstendig eksistens.

Nå er det sagt bl.a. fra amerikansk side, og det er sagt i vedtak gjennom FN's generalforsamling i 1961 om hjelp til Kongo, at så snart de elementære forutsetningene for at en hjelp kan komme til nytte er skapt, så er man villig til å yte hjelp. Vi har jo allerede gitt en bevilgning til en slik hjelpeaksjon for Kongo. De forente stater har erklært at så snart pengeforholdene blant annet er brakt i orden og valutaforholdene er brakt i orden, er de klar til å sette inn en betydelig hjelp. Men forutsetningen for at noe av dette kan bli virkelighet, er at forfatningskonflikten mellom Katanga og sentralregjeringen blir løst. Og det er det FN's aksjon nå konsentrerer seg om, fordi andre ting først kan følge etter at dette spørsmål har funnet sin løsning.

Ingvaldsen: Jeg forstår utenriksministeren slik at det er forfatningskonflikten som i grunnen er det primære, og som er den virkelige årsak til problemet. Det inntrykk har jeg også for så vidt. Men det forekommer meg at man er nødt til å velge her: Enten må man trumfe gjennom denne forfatningen, eller så må man oppgi det. Det kan ikke drive på denne måten.

Når det gjelder dette med Katanga, så er det jo enkelt nok at man bestemmer seg for at Katanga skal avgi en hel del av sine inntekter til det store fellesskap, men det er jo ikke akkurat den oppfatningen i Katanga. Det er selvfølgelig meget beklagelig og vanskelig, men det lar seg ikke nekte at jo lenger dette varer, jo mindre blir det igjen av de inntektene som man skal bruke. Og jeg tror, som utenriksministeren, at hele denne forhalingspolitikken skyldes kommunistisk innflytelse som vil umuliggjøre hele situasjonen der nede og stille FN i den situasjon at man må oppgi det hele, og da er det jo klart at det er ganske store krefter som ligger bak på den siden også.

Utenriksminister Lange: Situasjonen når det gjelder dette økonomiske forholdet mellom Katanga og sentralregjeringen, er jo i dag den at Union Minière – altså denne skattekilden og valutakilden – har erklært seg villig til å forhandle med sentralregjeringen om en løsning hvor de antyder en deling fifty – fifty mellom myndighetene i Katanga og myndighetene i Leopoldville. En rekke andre i Katanga, som ikke uten videre deler Tshombes oppfatninger og ikke uten videre følger ham, har også erklært seg villige. Det er Tshombe og de som følger ham, som hittil har satt seg imot. Men i dag foreligger altså den situasjon at samtlige åtte øverste stammehøvdingene i Sør-Katanga – deriblant Tshombes svigerfar – har gitt uttrykk for at de mener det må skaffes en annen sentral myndighet i Katanga enn Tshombes. De forlater ham, og etter vurderingen slik den er i hovedkvarteret i New York ifølge en melding vi har fått fra vår delegasjon der i dag, regner en med at alt nå tyder på at Tshombes rolle er utspilt, og at hovedoppgaven vil bli å skape en eller annen annen katangesisk representativ myndighet som kan forhandle med sentralregjeringen om en løsning.

FN selv er til det ytterste betenkt ved å skulle måtte tre inn og så å si overta direkte administrasjonen i Katanga og måtte opptre på Katangas vegne overfor sentralmyndighetene i Leopoldville. Det vil for det første bli et enda mer alvorlig engasjement politisk, og det vil kunne danne en presedens som kan bli meget farlig og brysom i lignende situasjoner andre steder under den videre avkoloniseringsprosess.

Hambro: Jeg vil bare få stille et spørsmål til til utenriksministeren – det vil si det er i grunnen to spørsmål. Vår representant Asdahl tok dette spørsmålet opp i Stortinget, og han ba da også utenriksministeren – hvis det ble til at utenriksministeren skulle redegjøre for denne saken i Stortinget – om å ta opp spørsmålet om den folkerettslige basis og hvor vidt Katanga hadde noe krav på å bli selvstendig stat. Det har ikke utenriksministeren sagt noe om. Jeg tror det kunne være av interesse for utenrikskomiteens medlemmer å få høre om utenriksministeren har noen kommentarer å gi på det punkt. Det var det ene spørsmålet jeg ville stille.

Det annet spørsmål var: Foreligger det noen realistisk vurdering av hvor lenge FN's administrasjonsapparat må virke i Kongo selv om Tshombe nå skulle gi seg og det skulle bli en felles sentralregjering? Er det noen mulighet for at Kongo da i noenlunde overskuelig fremtid kan greie seg selv, eller kommer dette til å bli en oppgave som kommer til å koste millionbeløp for De forente nasjoner i årrekkere fremover?

Utenriksminister Lange: Med hensyn til det første spørsmålet, vil jeg komme inn på det når jeg neste onsdag, etter avtale med Presidentskapet, skal gi en redegjørelse i åpent stortingsmøte. Jeg kan ikke se det annerledes enn at når det er skapt en forfatning – under medvirkning av de som da fremtrådte som Katangas representanter – for hele Kongo, inklusive Katanga, og Katanga så har brutt ut av denne forfatning og søkt anerkjennelse, men ikke oppnådd denne anerkjennelse fra

en eneste stat, da er det ikke noe grunnlag for en selvstendig statsdannelse i Katanga. Det er mitt svar på det spørsmålet.

På det andre spørsmålet er det i dag umulig å gi noe svar. Det er ingen, tror jeg, som har villet innlate seg på å vurdere realistisk hvor lang tid det vil ta å løse den oppgave å sette Kongo i stand til å eksistere som en selvstendig stat, og heller ikke er det vurdert for alvor hvilke instanser som skal kunne løse denne oppgaven. Det som man vel egentlig har å bygge på, er gjentatte tilkjennegivelser fra De forente staters side av at de for sin del er innstilt på, så snart denne forfatningskrisen er løst, og så snart det er etablert i hvert fall så noenlunde ro og orden og orden i pengevesenet, gjennom FN å sette inn meget betydelige ressurser. Men jeg vil som min personlige vurdering si at jeg tror man må regne med at FN ikke er ferdig med Kongo på mange, mange år ennå. Det man må håpe på er at en militær aksjon som koster store beløp og som har truet og truer med å sprengte hele FN's økonomi, kan gå over i en sivil, økonomisk og administrativ hjelpeaksjon, hvor da alle de forskjellige særorganisasjoner innen De forente nasjoner sannsynligvis vil måtte settes inn.

Formannen: Flere har ikke forlangt ordet, og vi kan vel da ta denne redegjørelsen til etterretning.

Møtet hevet kl. 11.20.